

Rundormer i norske sauer og geiter

Atle V. Meling Domke, veterinær, Norges veterinærhøgskole, Seksjon for småfeforskning, Sandnes

Rundormer er en gruppe parasitter som en finner i mage og tarm hos de fleste sauer og geiter i Norge. De fleste rundorm-artene er harmløse. Men det finnes noen arter som kan volde skade hvis de bare blir mange nok. Rundormer lever som voksne parasitter i magen eller tarmen til dyret, hvor de er festet med kroker eller har bitt seg fast i slimhinnen. Der livnærer de seg enten av selve vertsdyret, så som blod og tarmvev, eller de lever av det som måtte flyte forbi av næring fra mage og tarminnholdet. Her produserer de også egg som kommer ut med avføringen til dyret. Eggene sitt mål er å komme ut på beite igjen, for så å klekke og bli til små larver som sauene og geitene får i seg sammen med gresset når de beiter. Disse larvene blir så til voksne rundormer når de kommer til magen eller tarmen igjen. Hvor de fester seg i dyret sitt fordøyelsessystem avhenger av rundormsarten. Noen liker å være i løpen, mens andre foretrekker tynntarmen eller tykktarmen.

Lammene er mest utsatt

Noen rundormer kan føre til vekttap, andre gir løs eller blodig avføring. Noen rundormer suger blod og kan, hvis de er mange nok, gjøre et lam eller ei voksen søye blodfattig på noen få dager. Hvilke tegn en infeksjon med rundorm gir på dyrene avhenger av arten og mengden. Som regel er det slik at voksne søyer tåler rundorm ganske bra, de er relativt immune utenom rundt lamming. Når søyene skal begynne å produsere melk, har de en «svikt» i immunsystemet sitt, slik at rundormen som eventuelt er i søyene, begynner å produsere egg. Derfor smitter søyer med rundorm ut beiten med parasittegg i tiden rundt lamming. Eggene blir igjen til larver som smitter de unge lammene. Lam har i utgangspunktet ikke fullt utviklet immunitet mot rundorm før de er rundt to år gamle. Derfor er det lammene som oftest blir syke av rundorm, med løs avføring og dårlig tilvekst. Dog finnes det noen rundormer lammene blir immune mot etter kort tid, som for eksempel *Nematodirus battus* som finnes på mange vårbeiter. For at lammene skal kunne tåle en rundorminfeksjon, må de være robuste og friske med god tilgang på (rå-)melk og fôr.

Våren

I store deler av Sør-Norge finnes rundormen *Nematodirus battus* på beiten om våren. Eggene til denne parasitten ligger klar under snøen, og klekkes når det blir over 10 °C ute. Hvis de unge lammene er på beite akkurat da, kan de få i seg en svært stor mengde med larver fra denne rundormen. En mørk diaré, som likner den avføringen som lam med koksidier har, er typisk for *N. battus*-infeksjoner. Koksidier er for øvrig ikke en rundorm, men en encellet parasitt som også gir sykdom hos lam om våren. Ellers finnes det en mengde andre rundormer som lammene kan få i seg om våren. Og ofte er det mengden rundorm, og ikke minst hvor robuste og friske lammene er, som avgjør om de blir syke eller ei.

En vet at jo mer dyr en har på lite beiteareal, jo større sjanse er det at dyrene har, eller kommer til få i seg, store mengder rundorm. Dette fordi de larvene som finnes i gresset har større sjanse for å bli spist hvis det er mange dyr som beiter. Trikset blir å ha godt med beiter,

ikke minst utover sommeren. Da vil larvene få problemer med å bli spist, og blir istedenfor drept av uttørking og sollys.

Høsten – tynn og bleik?

En del steder, i hovedsak i Sør-Norge og spesielt på Sør-Vestlandet, finnes det en rundorm som lever av å suge blod fra tarmveggen på dyrene. *Haemonchus contortus* er en rundorm som under de rette betingelsene kan ta livet av et lam i løpet av få dager på grunn av blodtapet. Ofte får dyr som har store mengder av denne parasitten ingen diaré, men en finner dem bleike eller døde, enten på beite eller inne i sauehuset. *Haemonchus* kan også gjøre søyer syke. Også disse blir bleike, og noen ganger har de en hevelse på underkjeven og øvre del av halsen. En skal også huske at på slutten av en lang beitesesong kan mengden rundorm dyrene har tatt opp gradvis, ha blitt så stor at selv de harmløse rundormene kan gi dårlig tilvekst på lamma.

Vinteren – «bjørnen sover»

Vinteren forbinder en sjelden med rundorm og parasitter. Det en skal vite er at mange rundormer går i dvale inne i tarmen til dyrene. De kan gå i dvale allerede fra midt på sommeren, for så å vente til neste vår med å våkne til live igjen. Under denne søvnen gjør de lite skade. Problemene kommer når de våkner til liv, noe som gjerne skjer i forbindelse med kjeeing eller lamming på våren. Rundormene våkner og starter med å produsere store mengder egg som kommer ut med avføringen, og kan smitte de andre dyrene på beitet. Ikke minst er de unge lammene og kjeene som akkurat er født, og skal ut på gress for første gang, utsatt. Derfor er det viktig å ikke la rundormen overvintre i dyrene. Dette kan en unngå ved å sørge for at alle som dyr som har vært på beite året før, er blitt behandlet mot rundorm i løpet av innefødringsperioden, enten ved innsett eller før lamming.

Og så er det «på ´an igjen» med en ny vår med de samme utfordringene!